

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ
О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КАФЕДРА
ПЕДАГОГІКИ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ТА
СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

“УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ”

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

**Кафедра педагогіки і методики викладання історії
та суспільних дисциплін**

Т.В. Кахерська

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ»**

Чернігів – 2024

УДК 378.4(072)

К30

*Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін
(Протокол № 1 від 30 серпня 2024 р.)*

*Схвалено Вченою радою Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського
(Протокол № 1 від 30 серпня 2024 р.)*

Рецензенти:

Тимошко Ганна Миколаївна – доктор. пед. наук, професор, професор кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум імені Т.Г. Шевченка».

Шолох Олена Анатоліївна – к.пед.наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум імені Т.Г. Шевченка».

Кахерська Т.В. Методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни «Університетська освіта: історія та сучасність». Чернігів : Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2024. 37 с.

У методичних рекомендацій відображено зміст навчальної програми «Університетська освіта: історія та сучасність» для студентів магістерського рівня вищої освіти, подано плани лекційних та практичних занять з курсу, завдання для самостійної роботи, питання до підсумкового контролю, критерії оцінювання результатів навчання, рекомендовану літературу, глосарій.

Призначається для студентів магістерського рівня вищої освіти, науково-педагогічних працівників та всіх тих, хто цікавиться актуальними проблемами вищої школи.

© Кахерська Т.В., 2024 р.
© НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2024 р.

ЗМІСТ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
2. МЕТА Й ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
4. ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ	8
5. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	10
6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	19
7. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	24
8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	26
9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	29
10. ГЛОСАРІЙ	31

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	3	3
Кількість годин:	90	90
- лекції	14	6
- практичні / семінарські	16	4
- лабораторні	-	-
- індивідуальні завдання	-	-
- самостійна робота студента	60	80

2. МЕТА Й ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета дисципліни «Університетська освіта: історія та сучасність» полягає у засвоєнні здобувачами вищої освіти системи знань щодо основних історичних етапів та провідних засад розвитку університетської освіти, зокрема у контексті сучасних інтеграційних процесів у міжнародній освіті, а також у формуванні здатності до використання відповідних знань у практичній діяльності.

Завдання навчальної дисципліни:

- формування у студентів системи знань щодо ролі та місії вищої освіти у контексті суспільного розвитку;
- сприяння засвоєнню студентами основних термінів і понять, що стосуються вищої освіти;
- ознайомлення студентів з основними етапами становлення та розвитку системи університетської освіти в світі та в Україні;
- формувати у студентів уміння аналізу історико-педагогічного досвіду розвитку університетської освіти;
- окреслення сучасних векторів та перспектив розвитку вищої школи в Україні та світі;
- формування компетентності щодо аналізу сучасних освітніх тенденцій в організації освітнього процесу у закладі вищої освіти.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Історико-педагогічні засади розвитку університетської освіти.
2. Сучасні тенденції та перспективи розвитку університетської освіти в Україні та світі.

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Очікувані результати навчання (програмні результати навчання, загальні та спеціальні компетентності), що формуються у процесі вивчення дисципліни «Університетська освіта: історія та сучасність» у відповідності до освітньої програми:

Шифр згідно ОПП	Компетентності
ЗК1	Здатність до абстрактного та критичного мислення, аналізу і синтезу.
ЗК2	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
ЗК4	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
ЗК6	Здатність виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
СК2	Здатність застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення задач дослідницького та/або інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки.
СК7	Критичне осмислення проблем у сфері освіти, педагогіки й на межі галузей знань.
СК8	Здатність інтегрувати знання у сфері освіти/педагогіки та розв'язувати складні задачі у мультидисциплінарних та міждисциплінарних контекстах.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Денна форма					Заочна форма						
	усього	включно з					усього	включно з				
		л	пр	лаб	інд	срс		л	пр	лаб	інд	срс
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Історико-педагогічні засади розвитку університетської освіти												
Тема 1. Історичні передумови виникнення та розвитку вищої освіти у Європі	6	2	-	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Тема 2. Університетська освіта у Західній Європі в період Середньовіччя	8	2	-	-	-	6	8	-	-	-	-	8

Тема 3. Особливості розвитку університетської освіти у США та Західній Європі у XIX – XX ст.	10	2	-	-	-	8	10	2	-	-	-	8
Тема 4. Вища освіта в Україні: основні етапи розвитку	14	-	4	-	-	10	14	-	2	-	-	12
Тема 5. Історія Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка	6	2	-	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Разом за змістовим модулем 1	44	8	4	-	-	32	44	2	2	-	-	40
Змістовий модуль 2. Сучасні тенденції та перспективи розвитку університетської освіти в Україні та світі												
Тема 6. Університетська освіта у контексті Болонського процесу	14	2	4	-	-	8	14	2	-	-	-	12
Тема 7. Актуальні проблеми сучасної вищої освіти в Україні	8	2	-	-	-	6	8	2	-	-	-	6
Тема 8. Провідні тенденції розвитку вищої освіти в Україні: сучасні виклики та перспективи	10	2	4	-	-	4	10	-	-	-	-	10
Тема 9. Формальна, неформальна та інформальна освіта: сутність, основні переваги та недоліки	6	-	2	-	-	4	6	-	-	-	-	6
Тема 10. Аналіз сучасного стану вищої освіти в Україні	8	-	2	-	-	6	8	-	2	-	-	6

Разом за змістовим модулем 2	46	6	12	-	-	28	46	4	2	-	-	40
Усього годин	90	14	16	-	-	60	90	6	4	-	-	80

4. ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль I. Історико-педагогічні засади розвитку університетської освіти.

ЛЕКЦІЯ №1

Тема: Становлення вищої освіти у стародавньому світі (2 год.).

План:

1. Понятійно-категоріальний апарат університетської освіти.
2. Передумови становлення, виникнення та розвиток вищої освіти у стародавньому світі
3. Освітня діяльність давньогрецьких філософів.

ЛЕКЦІЯ №2

Тема: Розвиток університетської освіти у Західній Європі в період Середньовіччя (2 год.)

План:

1. Створення та особливості діяльності перших університетів Західної Європи.
2. Організація, зміст та умови навчання студентів середньовічних університетів.
3. Історичні джерела про особливості навчання в епоху Середньовіччя.

ЛЕКЦІЯ №3

Тема: Особливості розвитку університетської освіти в США та Західній Європі у XIX – XX ст.

План:

1. Розвиток вищої освіти у США та Західній Європі як відповідь на актуальні суспільні запити
2. Університет як центр наукових досліджень
3. Наукові концепції та моделі організації освітнього процесу в університеті

ЛЕКЦІЯ №4

Тема: Історія Національного університету «Чернігівський колегіум»

імені Т. Г. Шевченка (2 год).

План:

1. Передумови створення та діяльність Чернігівського колегіуму як важливого культурного центру Лівобережної України в XVIII ст.
2. Діяльність Чернігівського педагогічного (учительського) інституту (XX ст.).
3. Особливості розвитку та сучасна діяльність Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ЛЕКЦІЯ №5

Тема: Університетська освіта у контексті Болонського процесу (2 год.).

План:

1. Передумови створення Європейського простору вищої освіти.
2. Зміст Болонської декларації (1999 р.).
3. Сутність, мета та принципи Болонського процесу. Основні тенденції його розвитку.
4. Впровадження Болонського процесу у ЗВО України: проблеми та перспективи.

Змістовий модуль II. Сучасні тенденції та перспективи розвитку університетської освіти в Україні та світі

ЛЕКЦІЯ №6

Тема: Актуальні проблеми сучасної вищої освіти в Україні (2 год)

План:

1. Термінологічна система сучасної вищої освіти.
2. Концептуальні підходи до організації вищої освіти.
3. Академічна мобільність українських студентів.

ЛЕКЦІЯ №7

Тема: Провідні тенденції розвитку вищої освіти в Україні: сучасні виклики та перспективи (2 год.).

План:

1. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти.
2. Індивідуалізація навчання. Індивідуальна освітня траєкторія.
3. Навчання упродовж життя. Людиномірна, людиноцентрована освіта.

5. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль I. Історико-педагогічні засади розвитку університетської освіти.

Тема 1. Вища освіта в Україні: основні етапи розвитку (4 години)

Мета: формування компетентностей, пов'язаних з розумінням історико-педагогічних процесів розвитку вищої освіти в Україні у різні періоди та їх залежності від особливостей розвитку суспільства та соціальних запитів; формування компетентностей щодо підготовки наукових публічних доповідей і розвиток комунікативних умінь здобувачів освіти.

Ключові слова: освіта, вища освіта, освітні осередки, університети.

Підготовка доповідей на тему (кожен студент обирає одну тему для доповіді):

1. Братські школи як основа вищої освіти в Україні.
2. Створення та особливості діяльності Острозької школи.
3. Створення та особливості діяльності Києво-Могилянської академії.
4. Організація освітнього процесу в Києво-Могилянській академії.
5. Чернігівський колегіум – культурно-освітній осередок XVIII ст.
6. Організація освітнього процесу в Чернігівському колегіумі (XVIII ст.).
7. Життя учнів Чернігівського колегіуму (XVIII ст.).
8. Діяльність Чернігівського педагогічного (учительського) інституту (XX ст.).
9. Створення та особливості діяльності Харківського університету (XIX ст.).
10. Створення та особливості діяльності Київського університету (XIX ст.).
11. Створення та особливості діяльності Одеського університету (XIX ст.).
12. Створення та особливості діяльності університетів Західної України: Львівського та Чернівецького (XVIII – XIX ст.).
13. Провідні тенденції розвитку вищої освіти в Україні за радянських часів.

Методичні рекомендації до написання наукових доповідей

I. Доповідь повинна мати таку структуру:

1. Актуальність теми.
2. Розробка (дослідженість) теми у науковій літературі.
3. Виклад основного змісту.
4. Висновки.
5. Список використаних джерел.
6. Проблемні запитання до аудиторії за темою доповіді (1-2 запитання).

* Доповідь повинна супроводжувалась презентацією. Орієнтований обсяг 10–20 слайдів.

II. Представлення доповідей під час практичного заняття.

III. Обговорення наукових доповідей.

Література

1. Боровик М., Боровик А. Чернігівський державний педагогічний інститут в системі підготовки педагогічних кадрів (1954–1998 рр.). Київ: Видавництво «Людмила», 2019. 272 с.
2. Бриштан В. Т. Світова та вітчизняна вища школа: історико-культурологічний аспект : навч. посіб. Дніпропетровськ : РВА «Дніпро» – ВАЛ, 2006. 140 с.
3. Вища освіта в Україні : навч. посіб / за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. Київ : Знання, 2005. 327 с.
4. Вища освіта і Болонський процес: підручник / Г. Ф Пономарьова та ін. Харків: ХГПА, 2011. 304 с.
5. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / за ред. В.Г.Кременя. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 384 с.
6. Кузьменко Н.М. Вища освіта та педагогічна думка на Чернігівщині: XVIII – XX ст. : монографія. Київ : Обрії, 2012. 342 с.
7. Сірополко С. Історія освіти в Україні. Київ : Наукова думка, 2001. 912 с.
8. Студентський історико-педагогічний альманах. Випуск 2. Історія університетської освіти : виникнення, становлення, розвиток : збірн. наук. праць молодих дослідн. / за ред. О.Є. Антонової, В.В. Павленко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2013. 308 с.
9. Травкіна О.І Чернігівський колегіум (XVIII ст.). Український історичний журнал. 2000. № 5. С. 68–78. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2000/5/7.pdf>
10. Туркот Т. І. Педагогіка та психологія вищої школи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Херсон: Олді-плюс, 2013. 466 с.

Змістовий модуль II. Сучасні тенденції та перспективи розвитку університетської освіти в Україні та світі

Тема 2. Реалізація концептуальних засад Болонського процесу в Україні (4 години)

Мета: формування компетентностей щодо аналізу педагогічних та інших документів; формування вміння висловлювати свої думки; розвиток комунікативних умінь здобувачів освіти.

Ключові слова: Болонська декларація, Болонський процес, рівні та ступені вищої освіти, стандарти якості освіти, уніфікація, мобільність, автономність.

Круглий стіл

**Завданням проведення «круглого столу» є мобілізація та активізація учасників на вирішення конкретних актуальних проблем. Всі учасники «круглого столу» виступають в ролі опонентів і висловлюють особисту думку із винесеного на обговорення питання. Метою «круглого столу» є вивчення широкого спектру думок із зазначеної для обговорення проблеми. «Круглий стіл» – це можливість вивчити проблему з різних точок зору, обговорити суперечливі питання, загострити увагу на нез'ясованих проблемах і досягти консенсусу.*

**Учасники «круглого столу» мають орієнтуватись у ВСІХ питаннях практичного заняття, проте обрати одне питання для доповіді.*

Питання для обговорення

1. Значення освіти та освітнього співробітництва для розвитку європейських країн.
2. Запровадження двоступеневої системи освіти: реалії та перспективи вдосконалення.
3. Використання уніфікованої системи кредитів: реалії та перспективи вдосконалення.
4. Використання уніфікованого додатка до диплома: його структура і значення.
5. Європейські стандарти якості освіти. Практика акредитації та контролю якості освіти.

6. Розширення академічної мобільності студентів, викладачів, науковців.
7. Запровадження нових підходів у підготовці бакалаврів, магістрів і докторів філософії (аспірантів).
8. Забезпечення автономності закладів вищої освіти та забезпечення привабливості вітчизняної освіти: досягнення та перспективи.
9. На Вашу думку, які рішення Болонської декларації є суперечливими?
10. Значення Болонської Декларації для подальшого розвитку вищої освіти в Україні.

Література

1. Бабин І. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. URL : <http://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/238-strategija-ta-suchasni-tendencijirozvitku-universitetskoji-osviti-ukrajini-v-konteksti-jevropejskogo-prostoru-vishhojiosviti-na-period-do-2020-r-.html>.
2. Вища освіта і Болонський процес: підручник / Г. Ф Пономарьова та ін. Харків: ХГПА, 2011. 304 с.
3. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посібник / за ред. В.Г.Кременя. Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2004. 384 с.
4. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес: Навчально-методичний посібник / Т. М. Димань, О. А. Боньковський, А. Г. Вовкогон. БНАУ, 2017. Одеса.: НУ «ОМА», 2017. 106 с.
5. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
6. Положення про організацію освітнього процесу (Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка). URL : <https://drive.google.com/file/d/1trqn0NG5I79caOb5mOe94RZJMt6WmpVf/view>.
7. Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні: монографія / Колектив авторів: Бугров В., Гожик А., Жданова К., Зарубінська І., Захарченко В., Калашнікова С., Козієвська О., Линьова І., Луговий В., Оржель О., Рашкевич Ю., Таланова Ж., Шитікова С.; за заг. ред. В. Лугового, С. Калашнікової. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети» , 2014. 156 с.
8. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
9. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. Київ : НПУ, 2000. 210 с.

10. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text

11. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л. Болонський процес: цикли, ступені, кредити : монографія. Харків : НТУ «ХПІ», 2004. 144 с.

Тема 3. Вища освіта в Україні: актуальність та тенденції розвитку (4 год)

Мета: формування компетентностей щодо аналізу основних тенденцій розвитку світового та українського просторів вищої освіти; формування вміння висловлювати свої думки; розвиток комунікативних умінь здобувачів освіти.

Ключові слова: вища освіта, зміст освіти, тенденції та вектори розвитку вищої освіти.

Круглий стіл

**Завданням проведення «круглого столу» є мобілізація та активізація учасників на вирішення конкретних актуальних проблем. Всі учасники «круглого столу» виступають в ролі опонентів і висловлюють особисту думку із винесеного на обговорення питання. Метою «круглого столу» є вивчення широкого спектру думок із зазначеної для обговорення проблеми. «Круглий стіл» – це можливість вивчити проблему з різних точок зору, обговорити суперечливі питання, загострити увагу на нез'ясованих проблемах і досягти консенсусу.*

**Учасники «круглого столу» мають орієнтуватись у ВСІХ питаннях практичного заняття, проте обрати одне питання для доповіді.*

Питання для обговорення

1. Мета, завдання та основні функції вищої освіти України на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Зміст вищої освіти України: трансформація та перспективи.
3. Нові тенденції у діяльності вищої школи в Україні (переорієнтація на дистанційну форму здобуття вищої освіти, система грантового співфінансування навчання): переваги та недоліки.
4. Критерії рейтингування закладів вищої освіти (ЗВО) в Україні та світі. Найпопулярніші рейтинги світу та місце в них вітчизняних ЗВО.
5. Десять найкращих університетів України станом на 2024 рік.
6. Яким повинен бути сучасний ЗВО?

7. Вектори розвитку сучасної вищої школи в Україні: курс на європейський простір вищої освіти чи осучаснення системи вищої освіти на основі вітчизняних здобутків?

8. Кращі світові практики розвитку вищої освіти. Що в них може запозичити Україна?

Література

1. Бабин І. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. URL : <http://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/238-strategija-ta-suchasni-tendencijirozvitku-universitetskoji-osviti-ukrajini-v-konteksti-jevropejskogo-prostoru-vishhojiosviti-na-period-do-2020-r.html>.

2. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

3. Гаращук О.В., Куценко В. І. Основні функції вищої освіти України в контексті її модернізації та євроінтеграції. *Міжнародний науковий вісник. М-во освіти і науки України; Нац. акад. пед. наук України; ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т».* Ужгород, 2014. Вип. 8 (27).

4. Дебич М. Якість вищої освіти в умовах інтернаціоналізації. *Вища освіта України.* 2019. №3. С. 76–83.

5. Дубасенюк О.А. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Інноваційні аспекти підготовки фахівців в умовах модернізації освітнього простору»: Зб. наук.праць. – Новоград-Волинський, 2018. Вип. 1. С. 12–21. URL: http://eprints.zu.edu.ua/28858/1/%D1%81%D1%82_%D0%94%D1%83%D0%B1%D0%B0%D1%81.pdf.

6. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

7. Кисельова К. Що чекає на вищу освіту у 2024 році: велике інтерв'ю з Михайлом Винницьким. Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/opinions/shho-chekaye-na-vyshhu-osvitu-v-2024-rotsi-velyke-interv-yu-z-myhajlom-vynnytskym/>

8. Павленко А. Ф., Антонюк Л. Л., Василькова Н. В. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні: монографія К. : КНЕУ, 2014. 352 с.

9. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf>.

Тема 4. Формальна, неформальна та інформальна освіта: сутність, основні переваги та недоліки (2 години)

Мета: засвоєння знань про сутність формальної, неформальної та інформальної освіти; засвоєння знань про сутність, недоліки, переваги дистанційної освіти; аналіз різних концепцій «освіти дорослих» і «освіти упродовж життя»; формування вміння висловлювати свої думки; розвиток комунікативних умінь здобувачів освіти.

Ключові слова: види освіти, формальна, неформальна та інформальна освіта, «навчання упродовж життя», дистанційна освіта.

Питання для обговорення

1. Сутність, суб'єкти та ознаки формальної освіти.
2. Сутність, суб'єкти, ознаки та специфіка вітчизняної неформальної освіти.
3. Сутність та ознаки інформальної освіти.
4. Концепція та напрямки освіти дорослих.
5. «Навчання упродовж життя» у контексті неформальної та інформальної освіти: вектори та реалізація ідеї.
6. Дистанційна освіта: сутність, недоліки, переваги та перспективи розвитку.

Література

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Концепція освіти дорослих в Україні / укл.: Лук'янова Л.Б. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. 24 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/5474/1/Концепц|я.pdf>
3. Освіта впродовж життя: соціальні запити, сучасні виклики та пріоритети в реалізації: матеріали конференції. Київ, 22 березня 2018 року. Київ, 2018. 181 с.
4. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія / за ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 248 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159118821.pdf>
5. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б.Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ.; Едельвейс, 2012. Вип. 5. 306 с.

6. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник. Рівне : Овід, 2012. 352 с.

Тема 5. Аналіз сучасного стану вищої освіти в Україні (2 години)

Мета: засвоєння знань про ключові фактори внутрішнього і зовнішнього середовища, що впливають на сучасний стан вищої освіти в Україні; засвоєння знань про нові методи вивчення та аналізу освітніх явищ та тенденцій; розвиток комунікативних компетентностей здобувачів освіти.

Ключові слова: вища освіта України, SWOT-аналіз, PEST-аналіз.

Питання для обговорення

1. Особливості функціонування вищої освіти України: сучасний стан та перспективи.

1. SWOT-аналіз та PEST-аналіз як ефективні методи оцінювання якісних та кількісних характеристик сучасного стану вищої освіти України.

Практичні завдання:

1. Підготовка SWOT-аналізу сучасного стану системи вищої освіти в Україні. Заповнити схему (Рис. 1.1.).

SWOT-аналіз		
	<i>Корисно</i>	<i>Шкодить</i>
<i>Внутрішні власності системи</i>	S (Strengths) <u>Сильні сторони</u>	W (Weaknesses) <u>Слабкі сторони</u>

<i>Зовнішні власливості середовища</i>	O (Opportunities) <u>Можливості</u> <u>подальшого розвитку</u> 	T (Threats) <u>Загрози</u> <u>зовнішнього</u> <u>середовища</u>

Рис. 1.1.

2. Підготовка PEST-аналізу сучасного стану системи вищої освіти в Україні. Заповнити схему (Рис. 1.2.).

P Political <i>(вплив політичних факторів)</i>	E Economic <i>(вплив економічних факторів)</i>	S Social <i>(вплив соціальних факторів)</i>	T Technological <i>(вплив технологічних факторів)</i>
.....

Рис. 1.2.

Література

1. Жияєв І. Б., Ковтунець В.В., Сьомкін М.В. Вища освіта України: стан та проблеми. К.: Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 2015. 96 с.
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.

4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf>.
5. SWOT-аналіз національної системи вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/SWOT.stsenariyi-23.02.22.pdf>.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ»:

1. Особливості функціонування вищої освіти у стародавньому світі.
2. Традиції розвитку педагогічної майстерності в «Чернігівських Афінах» у XVIII ст.
3. Вплив «освітніх традицій» Києво-Могилянської академії на заклади вищої освіти України XVIII ст.
4. Діяльність Чернігівського учительського інституту в роки післявоєнної відбудови (1945–1954 рр.)
5. Особливості діяльності Чернігівського педагогічного (учительського) інституту за радянських часів.
6. Провідні тенденції розвитку вищої освіти в Україні у XIX ст.
7. Провідні тенденції розвитку вищої освіти в світі у XX ст.
8. Болонський процес в Україні: шлях до європейських стандартів освіти чи втрата національних традицій вищої школи.
9. Світові тренди розвитку вищої освіти на 2024-2034 роки: сучасний стан та оцінка перспектив.
10. Основні перепони сучасному розвитку вищої освіти України.
11. Неформальна освіта – освіта майбутнього.
12. Освіта дорослих – один із головних інструментів успішного протистояння сучасним суспільним викликам (міжнародний досвід).
13. Українська практика впровадження концепції «навчання впродовж життя» у вищу та післядипломну освіту.
14. Цифровізація освітніх послуг у країнах ЄС.
15. Реалізація студентоцентрованого підходу у сучасній вищій школі України.
16. Академічна мобільність українських студентів: нові можливості для 2024-2025 н.р.
17. Вплив медіапростору на вищу освіту України: концептуальні зміни та нові перспективи.
18. Медіаграмотність викладачів ЗВО – потреба сучасного суспільства.
19. Використання штучного інтелекту у вищій школі: можливості, переваги та недоліки.

Методичні рекомендації до виконання творчого завдання

I. Оберіть тему. Творче завдання передбачає індивідуальну роботу.

II. Викладіть результати власного дослідження у формі наукового реферату (.docx) та супроводжуючої презентації (.pptx). Орієнтований обсяг 10-15 стор. та 15-25 слайдів.

III. Структура виконаного творчого завдання передбачає розкриття таких пунктів:

7. Актуальність теми.

8. Розробка (дослідженість) теми у науковій літературі (аналіз наявних джерел та наукових концепцій з теми дослідження).

9. Виклад основного змісту.

10. Висновки.

11. Список використаних джерел.

IV. Надішліть результати власного наукового дослідження на перевірку.

Оцінювання: 23 бали

***Вимоги до оформлення наукового реферату:**

Титульний аркуш роботи містить:

- найменування наукової закладу вищої освіти, де виконана робота;
- прізвище, ім'я, по-батькові автора;
- назву роботи;
- шифр і найменування спеціальності;
- місто і рік.

Актуальність теми. При висвітленні актуальності визначається наукова проблема, її сутність і новизна. Шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими вирішеннями проблеми (наукового завдання) обґрунтовують актуальність та доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки та практики викладача вищої школи .

Для характеристики значущості проблеми оцінюють масштаб, рівень, ступінь гостроти, тенденції та динаміку розвитку проблеми, негативні наслідки (що буде, якщо проблему не вирішувати), відзначають наукове, практичне, історичне значення проблеми.

Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне – сутність проблеми або наукового завдання.

Ступінь розробки проблеми. Відзначаються вітчизняні та зарубіжні вчені, що досліджували проблеми, які результати вже отримані, характеризуються основні теоретичні та методологічні засади питання.

Основна частина роботи складається з інформації про обрану тему дослідження.

Висновки є завершальною частиною роботи. У ній стисло подають найважливіші наукові та практичні результати, отримані в роботі з формулюванням вирішеної наукової проблеми (завдання) і значення. Вони

містять стислий виклад найбільш важливих наукових і практичних результатів, отриманих у роботі, які повинні відображати формулювання вирішуваної наукової проблеми (завдання), її значення для науки і практики.

Список використаних джерел слід розміщувати в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків.

У тексті роботи, де використано джерело, в квадратних дужках проставляються номер і сторінка цього джерела. *Наприклад*, [55, с.7].

Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліографічної та видавничої справи.

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ

Робота має бути виконана на комп'ютері з використанням шрифту тестового редактора MS Word, шрифт Times New Roman, розмір – 14 з міжрядковим інтервалом – 1,5;

Текст друкують, залишаючи поля таких розмірів: з лівого боку – не менш за 20 мм, з правого – не менш за 10 мм, зверху – не менш за 20 мм, знизу – не менш за 20 мм, верхній колонтитул 1,25 мм (припустимими є поля: ліве – 30 мм, праве – 15 мм, нижнє – 20 мм, верхнє – 20 мм).

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом має дорівнювати 2 інтервали основного тексту (один вільний рядок), між підрозділами 2 інтервали (один вільний рядок).

Заголовки структурних частин роботи «ЗМІСТ», «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ» пишуть або друкують симетрично до тексту великими буквами. Заголовки підрозділів – звичайними (крім першої літери) з абзацного відступу. Крапка наприкінці заголовка не ставиться.

ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ У СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015

Характеристика джерела	Приклад оформлення
КНИГИ	
Один автор	Скидан О. В. Аграрна політика в період ринкової трансформації : монографія. Житомир : ЖНАЕУ, 2008. 375 с.
Два автора	Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ, 2005. 308 с.
Три автора	Скидан О. В., Ковальчук О. Д., Янчевський В. Л. Підприємництво у сільській місцевості : довідник. Житомир, 2013. 321 с.
Чотири автори	Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І.В., Нечипорук А. А. Київ : Укragропромпродуктивність, 2006. 106 с.

		Основи марикультури / Грициняк І. І. та ін. Київ : ДІА, 2013. 172 с.
П'ять і більше авторів		Екологія : навч. посіб. / Б. В. Борисюк та ін. Житомир, 2003. 174 с. Методи підвищення природної рибопродуктивності ставів / Андрющенко А. І. та ін. ; за ред. М. В. Гринжевського. Київ, 1998. 124 с.
Колективний автор		Органічне виробництво і продовольча безпека : зб. матеріалів доп. учасн. III Міжнар. наук.-практ. конф. / Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир : Полісся, 2015. 648 с.
Багатотомне видання		Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть : у 4 т. / гол. ред. В. В. Моргун. Київ : Логос, 2001. Т. 2. 636 с. Фауна України. В 40 т. Т. 36. Инфузории. Вып. 1. Суктории (Ciliophora, Suctorea) / И. В. Довгаль. Киев : Наукова думка, 2013. 271 с.
За редакцією		Доклінічні дослідження ветеринарних лікарських засобів / за ред. І. Я. Коцюмбаса. Львів : Тріада плюс, 2006. 360 с.
Автор і перекладач		Котлер Ф. Основы маркетинга : учеб. пособие / пер. с англ. В.Б.Боброва. Москва, 1996. 698 с. Брігхем Є. В. Основи фінансового менеджменту / пер. з англ. В.Біленького та ін. Київ : Молодь, 1997. 998 с.
ЧАСТИНА ВИДАННЯ		
Розділ книги		Саблук П. Т. Напрямки розвитку економіки в аграрній сфері виробництва. <i>Основи аграрного підприємництва</i> / за ред. М.Й.Маліка. Київ, 2000. С. 5–15.
Тези доповідей, матеріали конференцій		Зінчук Т. О. Економічні наслідки впливу продовольчих органічних відходів на природні ресурси світу. <i>Органічне виробництво і продовольча безпека</i> : зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир : Полісся, 2014. С. 103–108. Скидан О. В., Судак Г. В. Розвиток сільськогосподарського підприємництва на кооперативних засадах. <i>Кооперативні читання</i> : 2013 рік : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 4–6 квіт. 2013 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2013. С. 87–91.
Статті з продовжуючих та періодичних видань		Якобчук В. П. Стратегічні пріоритети інноваційного розвитку підприємництва в аграрній сфері. <i>Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка</i> . Сер. Економіка. 2013. Вип. 148. С. 31–34. Масловська Л. Ц., Савчук В. А. Оцінка результативності і ефективності виробництва органічної агропродовольчої продукції. <i>Агросвіт</i> . 2016. № 6. С. 23–28. Акмеологічні засади публічного управління / Є. І. Ходаківський та ін. <i>Вісник ЖНАЕУ</i> . 2017. № 1, т. 2. С. 45–58.

	Dankevych Ye. M., Dankevych V. Ye., Chaikin O. V. Ukraine agricultural land market formation preconditions. <i>Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis</i> . 2017. Vol. 65, №. 1. P. 259–271.
ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ	
Книги	Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С. Товарна інноваційна політика : підручник. Суми : Університетська книга, 2007. 281 с. URL: ftp://lib.sumdu.edu.ua/Books/1539.pdf (дата звернення: 10.11.2017).
Законодавчі документи	Про стандартизацію : Закон України від 11 лют. 2014 р. № 1315. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18 (дата звернення: 02.11.2017). Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : проект / М-во аграр. політики та продовольства України. URL: http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822 (дата звернення: 13.10.2017).
Періодичні видання	Клітна М. Р., Брижань І. А. Стан і розвиток органічного виробництва та ринку органічної продукції в Україні. Ефективна економіка. 2013. № 10. URL: http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvnaekonomika&s=ua&z=2525 (дата звернення: 12.10.2017). Neave H. Deming's 14 Points for Management: Framework for Success. <i>Journal of the Royal Statistical Society. Series D (The Statistician)</i> . 2012. Vol. 36, № 5. P. 561–570. URL: http://www2.fiu.edu/~revellk/pad3003/Neave.pdf (Last accessed: 02.11.2017). Neave H. Deming's 14 Points for Management: Framework for Success. <i>Journal of the Royal Statistical Society. Series D (The Statistician)</i> . 2012. Vol. 36, № 5. P. 561–570. URL: http://www2.fiu.edu/~revellk/pad3003/Neave.pdf (Last accessed: 02.11.2017). Colletta L. Political Satire and Postmodern Irony in the Age of Stephen Colbert and Jon Stewart. <i>Journal of Popular Culture</i> . 2009. Vol. 42, № 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.x.
Сторінки з веб-сайтів	Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? Екологія життя : веб-сайт. URL: http://www.eco-live.com.ua (дата звернення: 12.10.2017).
ІНШІ ДОКУМЕНТИ	
Законодавчі і нормативні документи (інструкції, накази)	Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень : Закон України від 5 жовт.

	<p>2017 р. № 2164. Урядовий кур'єр. 2017. 9 листоп.</p> <p>Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : затв. наказом М-ва фінансів України від 20 квіт. 2015 р. № 449. Все про бухгалтерський облік. 2015. № 51. С. 21–42.</p> <p>Про затвердження Порядку забезпечення доступу вищих навчальних закладів і наукових установ, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України, до електронних наукових баз даних : наказ М-ва освіти і науки України від 2 серп. 2017 р. № 1110. Вища школа. 2017. № 7. С. 106–107</p>
Стандарти	<p>ДСТУ ISO 9001: 2001. Системи управління якістю. [Чинний від 2001-06-27]. Київ, 2001. 24 с. (Інформація та документація).</p> <p>СОУ–05.01-37-385:2006. Вода рибогосподарських підприємств. Загальні вимоги та норми. Київ : Міністерство аграрної політики України, 2006. 15 с. (Стандарт Мінагрополітики України)</p>
Патенти	<p>Комбайн рослинозбиральний універсальний : пат. 77937 Україна : МПК А01D 41/02, А01D 41/04, А01D 45/02. № а 2011 09738 ; заявл. 05.08.2011 ; опубл. 11.03.2013, Бюл. № 5.</p>
Авторські свідоцтва	<p>А. с. 1417832 СССР, МКИ А 01 F 15/00. Стенка рулонного пресс-подборщика / В. Б. Ковалев, В. Б. Мелегов. № 4185516 ; заявл. 22.01.87 ; опубл. 23.08.88, Бюл. № 31.</p>
Дисертації, автореферати дисертацій	<p>Романчук Л. Д. Оцінка джерел надходження радіонуклідів до організму мешканців сільських територій Полісся України : дис. ... д-ра с.-г. наук : 03.00.16 / Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир, 2011. 392 с.</p> <p>Романчук Л. Д. Оцінка джерел надходження радіонуклідів до організму мешканців сільських територій Полісся України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук : 03.00.16. Житомир, 2011. 40 с.</p>
Препринти	<p>Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т пробл. безпеки АЕС НАН України, 2006. 7 с. (Препринт. НАН України, Ін-т пробл. безпеки АЕС ; 06-1).</p>

7. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Понятійно-категоріальний апарат університетської освіти.
2. Виникнення, розвиток та особливості функціонування вищої освіти у стародавньому світі.
3. Діяльність основних центрів вищої освіти у стародавньому світі.
4. Створення та особливості діяльності перших університетів Західної

Європи.

5. Організація та зміст навчання студентів у середньовічних університетах.
6. Формування системи вищої освіти Європейських країн.
7. Наукові концепції та моделі організації університетської освіти в США та Західній Європі у XIX – XX ст.
8. Передумови створення перших закладів вищої освіти в Україні.
9. Значення братств у розвитку української вищої школи XVI-XVII ст.
10. Основні етапи розвитку вищої освіти в Україні.
11. Історія створення та особливості діяльності перших закладів вищої освіти в Україні.
12. Розвиток вищої освіти в Україні: етапи становлення Острозької академії.
13. Організація навчання і виховання молоді у Києво-Могилянській академії (30-ті рр. XVII – XVIII ст.).
14. Києво-Могилянська академія та її внесок у розвиток української культури.
15. Історія Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.
16. Провідні тенденції розвитку вищої освіти в Україні у XIX ст.
17. Провідні тенденції розвитку вищої освіти в світі у XX ст.
18. Основні характеристики університетської освіти.
19. Значення освіти та освітнього співробітництва для розвитку європейських країн.
20. Сутність та мета Болонського процесу. Основні тенденції його розвитку.
21. Концептуальні засади Болонського процесу.
22. Передумови входження вищої освіти України до Болонського процесу.
23. Узгодження та поєднання національних компонентів вищої освіти із вимогами Болонського процесу.
24. Запровадження двоступеневої системи освіти: реалії та перспективи вдосконалення.
25. Основні завдання для створення умов щодо функціонування кредитно-модульної системи організації освітнього процесу.
26. Європейські стандарти якості освіти. Практика акредитації та контролю якості освіти.
27. Запровадження нових підходів у підготовці бакалаврів, магістрів і докторів філософії.

28. Нормативно-правове забезпечення вищої освіти в Україні в контексті європейської інтеграції.
29. Державна політика в галузі вищої освіти України в контексті реалізації освіти для демократичного громадянства та прав людини.
30. Основні принципи вищої освіти в Україні.
31. Сучасні концептуальні підходи до організації вищої освіти.
32. Формальна, неформальна та інформальна освіта: сутність, основні переваги та недоліки.
33. Дистанційна освіта: сутність, недоліки, переваги та перспективи розвитку.
34. Тенденції розвитку вищої освіти України на сучасному етапі.
35. Мета, завдання та основні функції вищої освіти України на сучасному етапі розвитку суспільства.
36. Вектори розвитку сучасної вищої школи в Україні.
37. Особливості функціонування вищої освіти України: сучасний стан та перспективи розвитку.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Учасники освітнього процесу керуються нормативними документами та відповідними Положеннями, затвердженими в НУЧК: «Положенням про організацію освітнього процесу в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка» (2020 р.; Інтернет-ресурс: <https://drive.google.com/file/d/1trqn0NG5179caOb5mOe94RZJMt6WmpVf/view>).

При вивченні дисципліни, виконанні практичних занять та проведенні форм контролю студенти зобов'язані дотримуватись принципів академічної доброчесності, зокрема керуватися нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка» (2019 р.; Інтернет-ресурс: <https://drive.google.com/file/d/1kpvbtTnlgy2Tz29iNvgwlMe84tMAkRg/view>).

Граничний термін проходження всіх видів поточного контролю визначається відповідно до графіку освітнього процесу.

Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням вимог об'єктивності, індивідуального підходу, систематичності і системності, всебічності та професійної спрямованості.

Відпрацювання пропущених занять та перескладання всіх форм контролю може відбуватися за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний). Теми пропущених занять студент опрацьовує самостійно.

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх знаннями провідних засад педагогіки, дидактики, методики

викладання історії тощо;

- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії, активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;

- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;

- отримати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, не запізнюватися на заняття (виняток можуть становити запізнення з поважних причин), дотримуватися правил суспільної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;

- виконувати завдання, визначені для практичних занять і самостійної роботи;

- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 60 балів.

Розподіл балів за темами

	Поточне тестування та самостійна робота										Самостійна робота	Сума
	Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2						
Тема	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	23	100
Бали	2	2	2	12	2	14	2	14	6	6		
	Контрольна робота за змістовими модулями 1–2 – 15 балів											

Розподіл балів за формами контролю

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на лекційних заняттях	7	2	до 14
Виконання самостійної роботи	1	23	до 23
Робота на практичних заняттях	8	6	до 48
Підсумковий тест	1	15	до 15
Усього:			до 100

Критерії оцінювання результатів навчання

а) робота на практичному занятті

Усна відповідь на практичному занятті

до 4 балів

Активність (доповнення, запитання)

1 – 2 бали

Доповідь

до 6 балів

б) самостійна робота

до 23 балів

в) робота на лекційному занятті

до 2 балів

г) контрольна робота за змістовими модулями 1–2

до 15 балів

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями:

- 6 балів – студент активний на занятті (відповідає, доповнює), у повному обсязі опрацював програмовий матеріал, має глибокі та міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями, робить аргументовані висновки;
- 5 балів – студент активний на занятті (відповідає, доповнює), у достатньому обсязі опрацював програмовий матеріал, упевнено оперує набутими знаннями, робить аргументовані висновки;
- 4 балів – студент вільно володіє навчальним матеріалом, може узагальнювати та застосовувати набуті знання, відповідь містить незначні неточності;
- 3 бали – студент може відтворити основні положення програмового матеріалу, його відповідь неповна;
- 1 – 2 бали – відповідь неповна, містить багато неточностей, головний зміст питання не розкрито, студент має лише приблизне уявлення про питання, що розглядається на занятті.

Основними критеріями, що характеризують рівень сформованості компетентностей здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного та підсумкового контролів з навчальної дисципліни «Університетська освіта: історія та сучасність», є:

- правильність і вчасність виконання всіх видів навчальної роботи, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни;
- якість і характер знань навчального матеріалу;
- вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;
- характер відповідей на поставлені питання (чіткість, лаконічність, логічність, послідовність тощо);
- вміння аналізувати достовірність одержаних результатів.

Оцінювання результатів поточної роботи (завдань, що виконуються на практичних заняттях, результати самостійної роботи здобувачів вищої освіти тощо) у % від кількості балів, виділених на завдання за критеріями:

Високий рівень (90 – 100% від максимальної кількості балів за завдання) – завдання виконано повністю і вчасно.

Достатній рівень (70 – 90% від максимальної кількості балів за завдання) – завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі недоліки (неточність висновків, оформлення тощо).

Середній рівень (50-70% від максимальної кількості балів за завдання) – завдання виконано, але містить суттєві помилки.

Низький рівень (10-50% від максимальної кількості балів за завдання) – завдання виконано частково, містить суттєві помилки.

Підсумкове оцінювання результатів передбачено у 100-бальній шкалі.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Аніловська Г.Я., Марушко Н.С., Томаневич Л.М. Університетська освіта : навч. посібник (рек. МОН України). 3-є вид. Львів: Магнолія-2006, 2021. 304 с.
2. Болонський процес в Україні 2005-2020: досягнення, виклики та перспективи. Київ, 2020. URL : https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2022/03/BolognaStudy_Ukraine2005_2020_NEO_ukr.pdf
3. Вища освіта в Україні: зміни через війну : аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.
4. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2022 році / за ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2023. 59 с.
5. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні : монографія / А. Ф. Павленко, Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова та ін.; за ред. А. Ф. Павленка та Л. Л. Антонюк ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана, Ін-т вищ. освіти. Київ : КНЕУ, 2014. 350 с.
6. Жияєв І. Б., Ковтунець В.В., Сьомкін М.В. Вища освіта України: стан та проблеми. Київ : Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 2015. 96 с.
7. Історія університетської освіти : виникнення, становлення, розвиток : збірн. наук. праць молодих дослідн. / за ред. О.Є. Антонової, В.В. Павленко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2013. 308 с.
8. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в

Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг. дослідж. : аналіт. звіт / Міжнарод. благод. фонд «Міжнарод. Фонд дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т.В. Фінікова, О.І. Шарова. Київ : Таксон, 2014. 144 с.

9. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник. Рівне : Овід, 2012. 352 с.

10. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу / За ред. В. Г. Кременя. К.: 2008. 147 с.

11. Університетська освіта: конспект лекцій / укладачі: О.Ф.Грищенко, Л.Ю.Сагер. Суми : Сумський державний університет, 2016. 80 с.

Допоміжна література:

1. Боровик А.М., Боровик М.А. Історія Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка у біографіях його керівників : монографія. Київ : СПД Чалчинська Н.В. 2016. 416 с.

2. Боровик М., Боровик А. Чернігівський державний педагогічний інститут в системі підготовки педагогічних кадрів (1954–1998 рр.). Київ: Видавництво «Людмила», 2019. 272 с.

3. Гребеник Т.В. Аналіз сутності феномену медіакультури особистості в науковому дискурсі». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* Вип. № 91, 2023. С 57–62.

4. Кахерська Т.В. Медіаграмотність як складова професійної компетентності сучасного викладача вищої школи. «Восьмі Фльорівські читання» : матеріали науково-практичної конференції 17 листопада 2023 р. Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. С. 74–79.

5. Калінічева Г. І. Академічна мобільність як складова європейського простору вищої освіти. *Вища освіта України.* 2010. Додаток 4, том 1(19) Тематичний випуск Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. 576 с.

6. Травкіна О.І Чернігівський колегіум (XVIII ст.). Український історичний журнал. 2000. № 5. С. 68–78. URL : <http://history.org.ua/JournALL/journal/2000/5/7.pdf>

7. Трісунова Т.В. Тлумачний словник Освітнянських термінів. Київ, 2022. 50 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Бабин І. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. URL : <http://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/238-strategija-ta-suchasni-tendencijirozvitku-universitetskoji-osviti-ukrajini-v-konteksti-jevropejskogo-prostoru-vishhojiosviti-na-period-do-2020-r.html>

2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

4. Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід: навч. посіб./ І.В. Артьомов, І.П. Студеняк, Й.Й. Головач. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2015. 360 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/9983>
5. Положення про організацію освітнього процесу (Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка). URL : <http://chnpu.edu.ua/university/about/public-info>
6. Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти (Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка). URL : <http://chnpu.edu.ua/university/about/public-info>
7. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
8. Стратегія розвитку Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка на 2016–2020 роки. URL : <http://chnpu.edu.ua/university/about/public-info>
9. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. URL : <https://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/238-strategija-ta-suchasni-tendenciji-rozvitku-universitetskoji-osviti-ukrajini-v-konteksti-jevropejskogo-prostoru-vishhoji-osviti-na-period-do-2020-r-.html>
10. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
11. Статут Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка. URL : <http://chnpu.edu.ua/university/about/public-info>
12. SWOT-аналіз національної системи вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/SWOT.stsenariyi-23.02.22.pdf>

10. ГЛОСАРІЙ

1. *Абітурієнт* (від лат. abiturians (abiturientis) – той, що збирається йти: 1) випускник закладу загальної середньої освіти; 2) вступник до вищого або середнього спеціального закладу освіти.
2. *Академізм* (франц. academisme) – 1) суто теоретичний напрям у науковій і навчальній діяльності; відірваність від життя, від практики; 2) напрям у мистецтві XVII-XIX ст., що склався в академіях мистецтва і ґрунтувався на догматичному наслідуванні канонів, зовнішніх форм античного та ренесансного мистецтва.
3. *Академічна година* – це мінімальна облікова одиниця навчального часу, тривалість якої становить 45 хвилин.
4. *Академічна свобода* – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах

свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом.

5. *Академічний* – 1) який стосується академії чи належить їй; 2) який чітко і послідовно дотримується ustalених традицій, канонів академізму; 3) суто теоретичний, який не має практичного значення; 4) навчальний, напр., А. курс, А. година; 5) А. театр – почесне звання, яке присвоюють великим театрам за особливі досягнення в розвитку мистецтва.

6. *Академічний рік* – розподіл навчального року на семестри (два) або триместри, навчальні тижні, перелік дисциплін у семестрі, тижневий розклад аудиторних та індивідуальних занять, модульних контролів, заліків та іспитів.

7. *Академія* (грец. Α αδημεία – назва садів поблизу Афін, які, згідно з легендою, належали міфічному герою Академу) – 1) первісна назва філософської школи, заснованої Платоном близько 387 р. до н.е.; 2) вищий науковий заклад, напр., Національна академія наук України; 3) назва багатьох наукових установ, товариств і навчальних закладів; 4) тип музичної інституції, що організовує публічні концерти та здійснює постанови опер.

8. *Акредитиція* – це процедура надання закладу вищої освіти певного типу права провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріальнотехнічного забезпечення.

9. *Акредитація освітньої програми* – оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти.

10. *Альма-матер* (лат. alma mater, буквально – мати-годувальниця) – 1) урочиста старовинна студентська назва університету (як такого, що живить духовно, дає поживу для розуму); 2) місце, де хтось навчався, виховувався, здобував професію.

11. *Бакалавр* – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС.

12. *Болонський процес* – це діяльність європейських країн, спрямована на узгодження систем вищої освіти цих країн, зведення її до єдиного стандарту.

13. *Велика Хартія університетів* (Magna Charta Universitatum) – документ, який 18 вересня 1201 р. в урочистій обстановці підписали присутні на святкуванні 900-річчя Болонського університету ректори європейських університетів. Його за аналогією з визначним середньовічним документом,

відомим як Magna Charta Libertatum – Велика Хартія Вольностей, було названо Magna Charta Universitatum – Велика Хартія університетів.

14. *Глобалізація* – головна закономірність сучасного світового розвитку. Усе більш глобалізованою стає й вища освіта, яка, «будучи основним виробником знань, інформації та інформаційних технологій, сама розвивається на їх основі».

15. *Голістичний підхід* (holistic approach) – цілісний підхід до розгляду певних питань. Так, у процесі акредитації освітніх програм важливо враховувати повну картину організації освітнього процесу. Окремі недоліки, прорахунки, брак ресурсів іноді можуть збалансовуватися правильно вибраною стратегією і пов'язаними з нею перспективами розвитку. З іншого боку, очевидно сильні сторони освітньої програми, що впливають тільки з виконання деяких критеріїв оцінювання якості освітніх програм, не можуть бути виправданням для ігнорування інших критеріїв.

16. *Грант* – грошові та інші засоби, які передаються без відшкодування й безповоротно громадянами та юридичними особами, зокрема іноземними громадянами, а також міжнародними організаціями, що мають право надавати гранти на території України в установленому урядом України порядку, для проведення конкретних наукових досліджень на умовах грантодавця.

17. *Гуманізація освіти* – це орієнтація освітньої системи та всього освітнього процесу на розвиток і становлення відносин взаємної довіри й співробітництва студентів і викладачів, заснованих на шануванні прав кожної людини, збереження та зміцнення її здоров'я, почуття власної гідності та розвиток особистого потенціалу.

18. *Гуманітаризація освіти* – це повернення всіх наук до людини на формування духовного світу фахівця, орієнтованого на загальнолюдські цінності.

19. *Демократизація освіти* – це створення педагогіки співробітництва, упровадження принципів гуманізації в освітній процес, досягнення логічності, збалансованості у викладанні гуманітарних, математичних та загальних природничих, загальнопрофесійних та загальних економічних дисциплін.

20. *Європейська кредитно-трансферна система* (ECTS) – кредитно-модульна система, яка пропонує спосіб оцінювання, вимірювання та порівняння навчальних досягнень студентів і переведення їх з одного інституту до іншого.

21. *Європейський простір вищої освіти*. У Болонській декларації (червень 1999 р.) держави-учасниці Болонського процесу узгодили загальні вимоги, критерії й стандарти національних систем вищої освіти й домовились про створення єдиного європейського освітянського та наукового простору до 2010 р. Ідеться насамперед про: 1) визнання дипломів про освіту; 2)

працевлаштування і мобільність громадян; 3) гарантії якості навчальних програм; 4) підвищення привабливості й конкурентоспроможності європейського ринку праці і освітянських послуг; 5) упровадження структури, заснованої на двох головних циклах навчання бакалавра та магістра; 6) кредитно-модульною системою організації навчального процесу (КМСОНП) на базі ECTS.

22. *Заклад вищої освіти (ЗВО)* – окремих вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

23. *Здобувачі вищої освіти* – особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

24. *Інтернаціоналізація освіти* – це різноманітні заходи і програми, які впроваджують університети і уряди у відповідь на глобалізацію. Інтернаціоналізація освіти означає вільний академічний обмін викладачами і студентами між вузами різних країн, а також створення єдиних спеціальних навчальних програм. Яскравим прикладом інтернаціоналізації в освіті – Лісабонська стратегія й Болонський процес в Європі, що залучив більше 40 країн до добровільної участі до створення Європейського простору вищої освіти.

25. *Компенсаційні курси* пропонуються здобувачам вищої освіти у випадку, коли вони змінюють траєкторію власного навчання або коли їхня стартова підготовка в ЗВО є недостатньою. Курс має на меті доведення рівня попередньої підготовленості студента до рівня студентів, які навчаються на тому ж курсі за тією ж освітньою програмою в академічній групі, для продовження здобуття освіти при переході з закладу вищої освіти до іншого закладу вищої освіти, при переведенні на іншу спеціальність або освітню програму, при застосуванні перехресного вступу на магістерську програму, при визнанні недостатнім рівня лінгвістичної підготовки (української або іноземної (англійської) мови) тощо.

26. *Компетентність* – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти (2014). Компетентність – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність,

яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей (2020).

27. *Лицензування* – процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності.

28. *Магістр* – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми.

29. *Науково-педагогічні працівники* – це особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах провадять навчальну, методичну, наукову та організаційну діяльність.

30. *Освітній процес* – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

31. *Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова) програма* – єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій).

32. *Програма навчальної дисципліни* – документ, який складається, з таких компонентів: пояснювальна частина; мета та завдання дисципліни; тематичний план; критерії оцінювання навчальних досягнень студентів; форми підсумкового контролю; засоби діагностики успішності та якості навчання; перелік рекомендованої літератури.

33. *Результати навчання* – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів.

34. *Робоча програма навчальної дисципліни* – документ, який містить такі частини: опис навчальної дисципліни, що включає загальні показники та характеристики (кількість кредитів, рік підготовки, поділ по видах занять, види контролю тощо); мета та завдання дисципліни; тематичний план; структура курсу; перелік тем для практичних, семінарських, лабораторних та інших видів робіт; перелік питань, що виносяться на самостійне опрацювання; методи

навчання; методи контролю; засоби діагностики успішності та якості навчання; розподіл балів; методичне та технічне забезпечення; перелік рекомендованої літератури; інформаційні ресурси.

35. *Силабус* – це документ, в якому роз'яснюється взаємна відповідальність викладача і студента. В ньому представляються процедури (у т.ч. стосовно deadlines і принципів оцінювання), політики (включно з політикою академічної доброчесності) і зміст курсу, а також календар його виконання. В силабусі мають бути озвучені вимірювані цілі, які викладач ставить перед своєю дисципліною. Студент має зрозуміти, чого він/вона зможе навчитися, чим саме може бути корисним цей курс. Силабус окреслює концептуальний перехід від “здобування знань” і “одержання практичних навичок” до компетентностей, що їх може засвоїти студент, вивчаючи цей курс. Силабус включає в себе анотацію курсу, мету (компетентності), перелік тем, матеріали для читання, правила стосовно зарахування пропущених занять. На відміну від робочої програми навчальної дисципліни, силабус створюється для студента.

36. *Спеціалізація* – конкретизація, деталізація фаху, набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, в межах спеціальності тощо.

37. *Студент* – особа, зарахована до закладу вищої освіти з метою здобуття ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра (Закон України «Про вищу освіту» (2014)).

38. *Університет* – багатогалузевий або галузевий заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність.

39. *Якість вищої освіти* – це сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість й обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні й матеріальні потреби, так і потреби суспільства. Якість вищої освіти – відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства.

40. *Soft skills* («м'які навички», «соціальні навички» чи «навички успішності») дозволяють випускникам ЗВО бути успішними на своєму робочому місці. До soft skills зараховують навички комунікації, лідерство, здатність брати на себе відповідальність, працювати в критичних умовах,

вміння полагоджувати конфлікти, працювати в команді, управляти своїм часом, розуміння важливості deadline (вчасного виконання поставлених завдань), здатність логічно і критично мислити, самостійно приймати рішення, креативність і т.ін. Іноді до соціальних навичок також зараховують знання іноземних мов, в першу чергу англійської мови.